

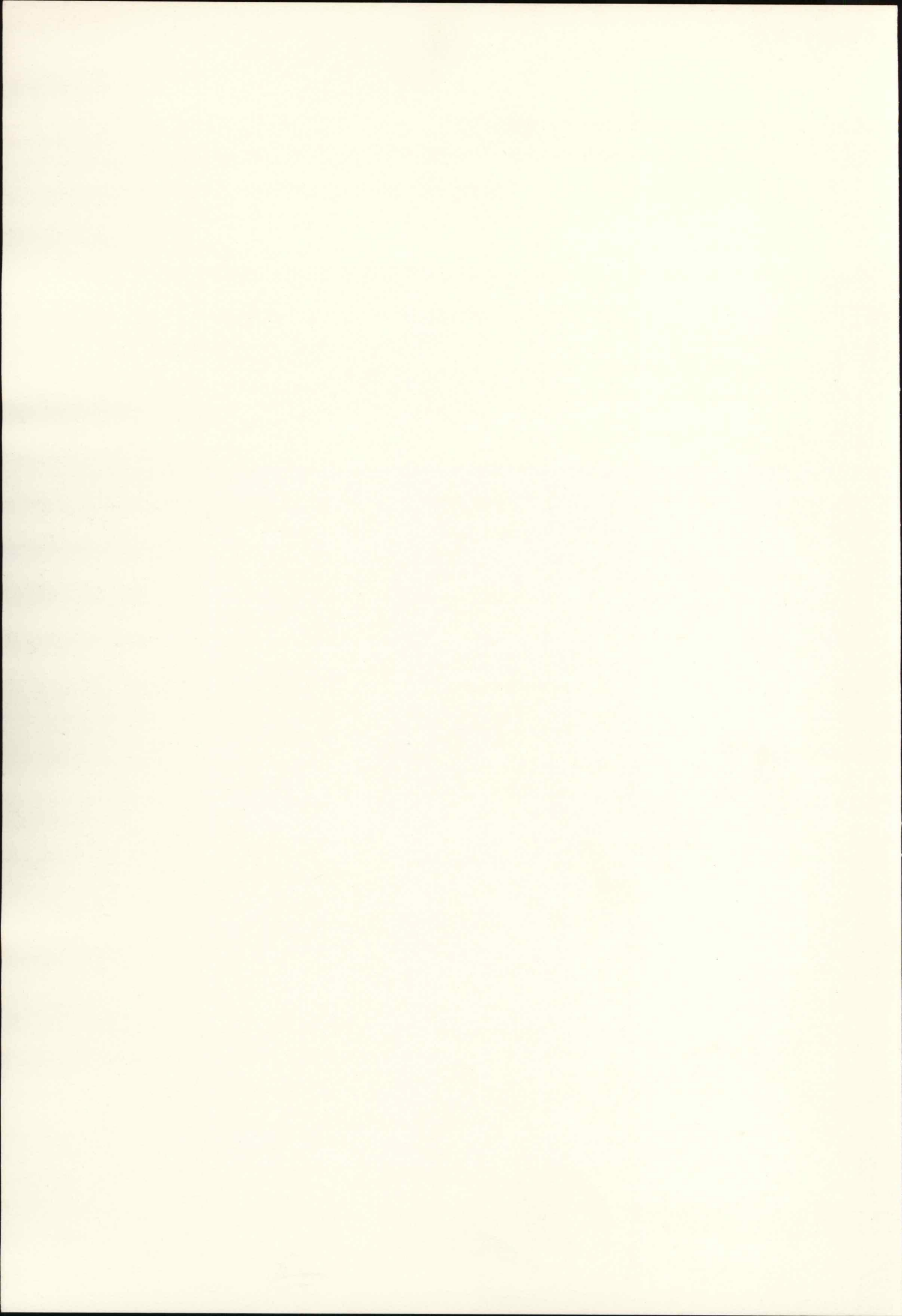

stadsgezicht Bergen op Zoom

ID 1650

C. 2

10-11-1986

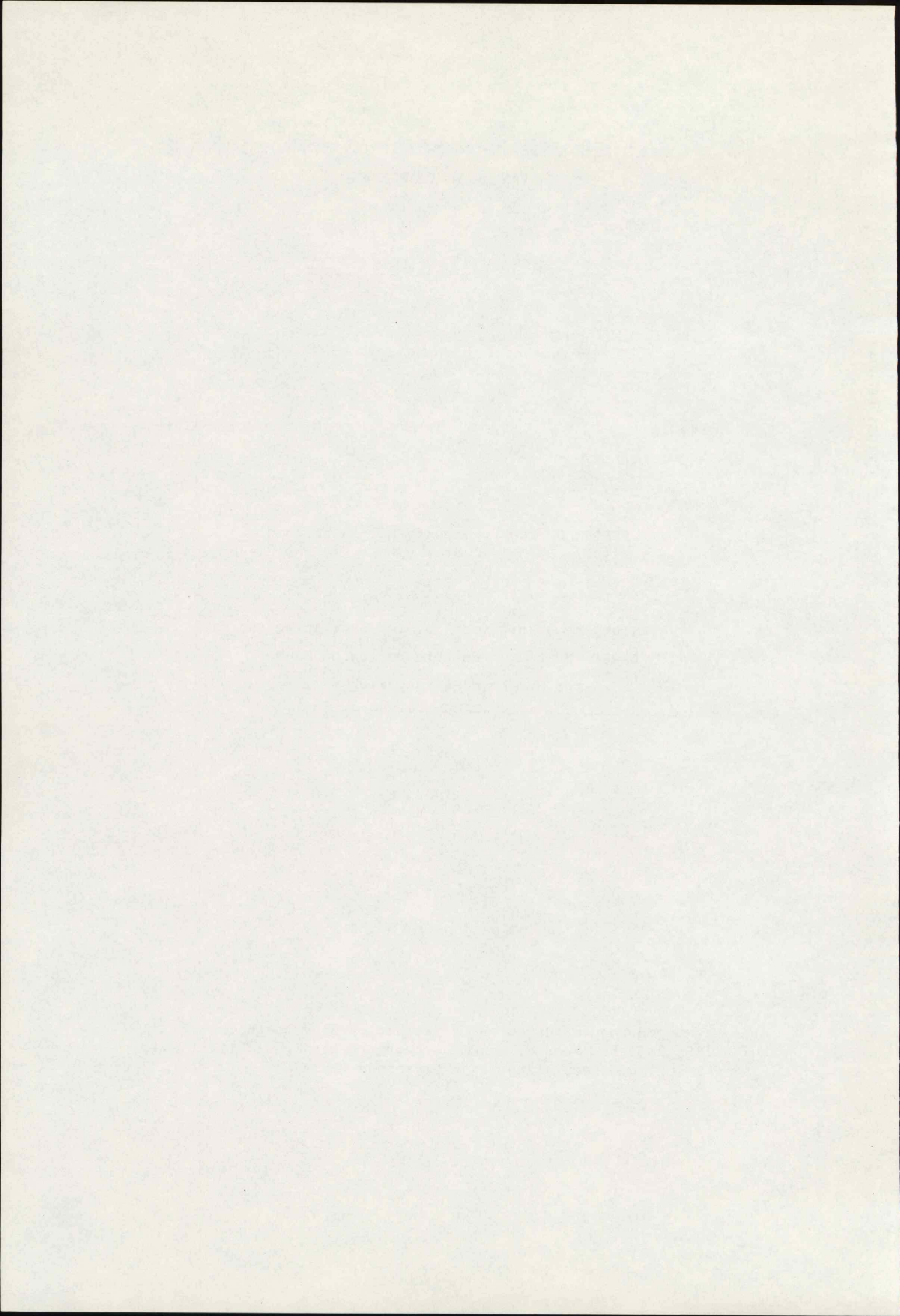

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ARTIKEL 20
VAN DE MONUMENTENWET

BERGEN OP ZOOM, gemeente Bergen op Zoom

Toelichting op het voorstel tot aanwijzing van
BERGEN OP ZOOM, gemeente Bergen op Zoom
tot beschermd stadsgezicht.

Het te beschermen stadsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart
(Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 114^I)
door een stippellijn omgrensde gebied.

INLEIDING

Bergen op Zoom is vermoedelijk ontstaan als handelsnederzetting op het knooppunt van enkele reeds vroeg bestaande landwegen, van Antwerpen naar het noorden (via Halsteren) en van het westen (Zuid-Beveland) naar het oosten (via Wouw). Samen met de betrekkelijk hoge ligging op een zandrug (de "zoom" waar de stad een deel van haar naam aan te danken lijkt te hebben) vormde dit een gunstige vestigingsfaktor, mogelijk mede in samenhang met de aanwezigheid van een landgoed ter plaatse.

Nadat vanaf de 13de eeuw de omliggende woongebieden werden ontgonnen, kon de plaats zich als gevolg van de toenemende marktfunctie gaan ontwikkelen. De ligging aan de Schelde en de nabijheid van de handelsstad Antwerpen hebben die ontwikkeling gunstig beïnvloed. De stadsplattegrond, zoals die in de 13de tot de 15de eeuw tot stand is gekomen, is in de daarop volgende eeuwen in essentie onveranderd gebleven. Alhoewel binnen dit gebied door een aantal, zowel in structureel als in bouwkundig opzicht opgetreden verstoringen, het historische stadsbeeld partiëel werd aangetast, toont een vergelijking van de huidige stadsplattegrond in samenhang en in combinatie met de overwegend historisch waardevolle bebouwing nog zulke belangrijke overeenkomsten met de middeleeuwse stadsplattegrond, dat dit gegeven als uitgangspunt is gekozen voor een bescherming als genoemd in artikel 20 van de Monumentenwet.

DE HISTORISCHE ONTWIKKELING

De oudste vermelding van de naam Bergen op Zoom moet gezocht worden in overleveringen die betrekking hebben op het grondbezit van de abdis Gertruda in de 7de eeuw. De teksten van deze vermelding kunnen echter niet bogen op volledige betrouwbaarheid. In de tweede helft van de 10de eeuw komt de naam nog twee maal voor in oorkonden, in samenhang met het begrip "villa" (landgoed).

Lange tijd is ervan uitgegaan dat het landgoed ter plaatse van de latere Markiezenhof het centrum van een middeleeuws riddergoed is geweest en tezamen met omringende terreinen binnen de rechthoek gevormd door Fortuin-/Steenbergsestraat en Weverskat/St. Anthoniusstraat, een préstedelijke fase heeft gevormd, van waaruit de ontwikkeling tot stedelijke nederzetting op gang is gekomen. Weliswaar kan ter plaatse van de Markiezenhof blijkens opgravingen worden gewezen op een préstedelijke bewoning, maar de vroegst bekende vermelding van een hof te Bergen dateert pas uit 1385, toen de plaats al geruime tijd, sinds ca. 1250, stadsrechten bezat. Ook het feit dat Bergen en omgeving pas in 1287 na afsplitsing van de Heerlijkheid Breda een zelfstandige heerlijkheid vormde en de heren van Bergen in het naburige Wouw een residentie bezaten, maakt een belangrijke positie van een Bergens hof wat relatiever.

Aan de hand van 13de en 14de eeuwse vermeldingen van straatnamen wordt het waarschijnlijker dat het oudste stadsdeel rond de Grote Markt moet worden gezocht en dat het noordelijke stadsdeel voor 1300 nog weinig betekenis had. Ook het beloop van enige préstedelijke landwegen naar de Grote Markt, gerepresenteerd door de huidige Kremerstraat-St. Catharinaplein-Wijngaardstraat, Zuivelstraat-Wouwsestraat, Kerkstraat-Huijbergsestraat en Hoogstraat-Lindebaan (ged.)

wijst in deze richting. Behalve de vier genoemde préstedelijke verbindingen naar de markt, zal ook de verbinding met de haven en met het westelijk van de Schelde gelegen gebied van de Heerlijkheid, namelijk de Onze Lieve Vrouwestraat, in een vroeg stadium hebben bestaan. Ogenscheinlijk loopt deze as niet naar de markt toe, maar er zijn aanwijzingen, dat dit plein zich oorspronkelijk verder noordwaarts heeft uitgestrekt. De bebouwing tussen Grote Markt, Fortuinstraat, Kortemeestraat en Kremerstraat is mogelijk wat later tot stand gekomen dan de daarbuiten gelegen bebouwing.

Een oud element vormt verder een gegraven waterloop, de Grebbe, die in de 13de eeuw door een natuurlijke laagte in de "zoom" werd aangelegd. Dit watertje diende ter afvoer van overtollig water uit de oostelijke veengebieden, de aanvoer van turf en werd tevens benut door enkele takken van nijverheid (brouwerijen, textiel).

De aanzet tot stedelijke ontwikkeling hangt vermoedelijk samen met een verdichting van de bevolking in het gebied, onder invloed van ontginningen waarmee in de 13de eeuw een begin werd gemaakt. De "zoom" betreft een strook relatief hooggelegen zandgrond, die aan de westzijde begrensd wordt door de Schelde, die destijds van zuid naar noord stroomde.

In deze rivier lag even ten noorden van het latere Bergen een aftakking naar de Zuidhollandse eilanden, de hoofdstroom boog westwaarts naar de Noordzee af. Hieruit is de Oosterschelde ontstaan. Oostelijk van de zoom lag het terrein lager, de zandrug bemoeilijkte de afwatering op de Schelde. De hierdoor onstane vochtige omstandigheden hebben plaatselijk aanleiding gegeven tot veenvorming. Met de ontginning van deze woeste gronden in de omgeving van Bergen hebben zich nieuwe nederzettingen ontwikkeld. Het is niet denkbeeldig te veronderstellen dat enkele van deze gehuchten (Borgvliet, Noordgeest, Zuidgeest) hebben besloten tot het vormen van een nieuwe parochie, waarbij de kerk ongeveer in het midden van dit gebied werd gebouwd, namelijk ter plaatse van het latere Bergen. De oudste wegen in het gebied leiden naar de ruimte waaraan de kerk gelegen was (de oudste aanwijzing voor het bestaan van de kerk dateert van 1246).

Het op gang komen van de ontginningen en daarmee van de regionale handel heeft voor de centraal gelegen nieuwe nederzetting een markt-functie doen ontstaan. De ligging dicht aan de Schelde zal daarbij van belang zijn geweest en de mogelijkheid tot handeldrijven over grotere afstand hebben geopend. Onduidelijk is of ter plaatse van de later bekende haven reeds een natuurlijke inham aanwezig was. Gezien het meanderende beloop van de oude haven mag hier wellicht van een in oorsprong natuurlijke waterloop gesproken worden. Het feit dat de groei van Bergen op Zoom zich niet aan weerszijden van de haven heeft afgespeeld, maar rond een knooppunt van landwegen, wijst primair op een gerichtheid van de havenactiviteiten op het omringende platteland. In de overleveringen betreffende de handel treedt evenwel de internationale handel het meest op de voorgrond. Vast staat dat in de 13de en 14de eeuw de scheepvaart vanuit Engeland en Duitsland op Antwerpen, via de Schelde Bergen passeerde.

De heren van Bergen zullen door het geven van privileges aan kooplieden getracht hebben een deel van de Scheldehandel aan zich te binden. Tussen 1337 en 1359 werden verschillende markten ingesteld waarvan de termijnen aansluitend werden gemaakt op die van Antwerpen. De vrije jaarmarkten waarvoor iets later toestemming werd verleend, zijn in het begin van de 15de eeuw waarschijnlijk drukker bezocht geweest dan de Antwerpse. Door de betere bereikbaarheid van een omvangrijk achterland werden de Antwerpse jaarmarkten uiteindelijk toch belangrijker.

Tot de belangrijkste handelsprodukten behoorden Engels laken en wol. De stad had naast Antwerpen verder de grootste markt voor meekrap, een plantaardige rode kleurstof. Ook andere landbouwprodukten uit de omgeving werden via Bergen op Zoom verhandeld, de produktie hiervan kon in de 14de en 15de eeuw toenemen door inpoldering van gronden ten noorden en ten zuiden van de stad.

In die tijd worden ook belangrijke stedelijke instellingen voor het eerst vermeld: de Lakenhal (1314), het Vleeshuis (1353) en het Schepenhuis (1403) aan de Grote Markt en het Gasthuis (1246) en de Waag (1353) aan de as Zuivelstraat/Wouwsestraat.

In 1428 werd de St. Gertrudiskerk tot Kapittelkerk verheven, hetgeen het ontstaan van een woonwijk voor geestelijken ten gevolge had ter plaatse van de Koevoetstraat en het Zuivelplein.

Aan het eind van de 14de en in de 15de eeuw werden een vijftal kloosters in de stad gevestigd, vier in de noord-oostelijke periferie en één aan de Geweldigstraat.

Tussen 1485 en 1520 vond de bouw plaats van de nu nog aanwezige Markiezenhof, waarbij voor de eerste maal in de stad de Grebbe overkluisd werd. Vermoedelijk in samenhang met de bouw van de Markiezenhof blijkt tegenover de ingang een pleintje aangelegd te zijn, bekend onder de naam Beurs of Beursplein.

De Grebbe of Moergrebbe is in de loop van de 16de eeuw langzamerhand verder overkluisd geraakt en loopt nu ondergronds door de binnenstad ongeveer langs de lijn Bleekveld, zuidzijde Goudsbloemstraat, Geweldigstraat, St. Catharinaplein, Markiezenhof, Moergrebstraat, teneinde in de haven uit te monden.

De groei van de nederzetting vanaf ca. 1250 uit zich in de opvulling van de terreinen tussen de vijf hoofdassen met dwarsverbindingen tussen deze assen en een enkele straat die van het "centrum" naar het buitengebied loopt. In deze periode, die ligt tussen ca. 1250 en 1350 ontstonden straten als Koevoet-, Rozemarijn-, School-, Engelse-, Croonwiel-, Blauwehand-, Minderbroeder-, Bos-, Potter- en Hooghuisstraat.

Een exacte datering van het later bekende tracé van het verdedigingsstelsel is niet bekend. Uit de oudste vermeldingen van stadspoorten en molens langs de muren mag worden afgeleid dat ca. 1330 de stad van verdedigingswerken is voorzien, met de Onze Lieve Vrouwepoort als westgrens. Onduidelijk is of dit stelsel door een ander (en nauwer) stelsel is voorafgegaan. Iets dergelijks zou op basis van de 13de eeuwse stadsrechtverlening verwacht mogen worden,

maar is nergens aantoonbaar.

Rond 1400 had het huidige bekende stratenplan zich grotendeels ontwikkeld. Nadien ontstonden er nog slechts enkele korte verbindingen, zoals de St. Annastraat tussen de Grote Markt en Kortemeestraat.

Bij het ontstaan van bebouwing ten noorden van de Grebbe werd langs de oorspronkelijke uitvalsweg in noordelijke richting ruimte uitgespaard voor een tweede marktplein, het huidige St. Catharinaplein, in de oudste vermelding van 1400 Nieuw Merct genoemd en tot ca. 1930 als vismarkt in gebruik geweest. In 1490 werd in de noordoostelijke periferie van de stad een derde marktterrein ingericht: de Koornmarkt, gelegen aan een uitvalsweg naar enkele gehuchten in de omgeving. Kort daarvoor in 1488, werd de haven met aan weerszijden een strook grond van verdedigingswerken voorzien, aansluitend op de reeds bestaande stadsomwalling. De hiermee bereikte omvang van de stad, die wordt weergegeven op de 16de eeuwse plattegrond van Jacob van Deventer, zou vier eeuwen gehandhaafd blijven.

Opvallend bij de totstandkoming van het stratenplan en de ommuring is de vervanging van enkele van de oudste externe verbindingen door andere: aan het eind van Wijngaard, Huybergsestraat en Hoogstraat/Lindebaan heeft voor zover bekend geen poort gelegen, wel is een poort bekend aan het eind van de Steenbergsestraat en de Bosstraat. Ook de uitvalsweg via de Koornmarkt kwam te vervallen. Het tussen de hoofdassen ontstane stratenpatroon bestaat in een enkel geval uit een lange verbinding van een dergelijke hoofdas met de stedelijke periferie: de Blauwhand-/Minderbroederstraat. Voor het overige vormen de straten de verbinding tussen de hierboven genoemde assen of zorgen voor een verdere opdeling van de hierdoor ontstane terreinen, waardoor de grond in onregelmatig gevormde gebieden is opgedeeld. Hier en daar kan enige regelmatigheid in de ligging van de straten ten opzichte van elkaar worden geconstateerd, bijvoorbeeld het gebied tussen Zuivelstraat en Geweldigerstraat. De gebogen rooilijnen en de wisselende straatbreedtes per straat geven de indruk van een spontane ontwikkeling weer.

In de loop van de 16de eeuw trad een economische teruggang op. Verschillende oorzaken kunnen hiervoor worden aangegeven. Allereerst vond er een verlegging in de scheepvaartroute naar Antwerpen plaats. Vanaf 1400 was de Honte, de oorsprong van de latere Westerschelde, geleidelijk groter geworden terwijl de Oosterschelde langzamerhand verzandde. Dit proces werd versneld door een grote stormramp in 1530, waarna de Westerschelde als vaarweg de voorkeur verkreeg en Bergen op Zoom buiten de route kwam te liggen. Door deze stormvloed zijn tevens grote oppervlakten agrarische gronden op Beveland en ingepolderde gronden in westelijk Brabant verloren gegaan en daarmee een deel van de agrarische markten van de stad. Een volgende faktor van belang was de verminderde macht van de kleine adel, waartoe de heren van Bergen behoorden, ten gunste van de centrale overheid die minder oog had voor de specifieke belangen en moeilijkheden van het stadje aan de Schelde.

Tijdens de 80-jarige oorlog werd de strategische positie van Bergen onderkend en in het laatste kwart van de 16de eeuw werd het verde-

digingsstelsel op peil gebracht, zoals weergegeven op de plattegrond van Johan Blaeu uit de 17de eeuw. Kort na de vrede van Munster werd de strategische positie wederom actueel toen er militair gevaar van Franse zijde dreigde. Naar ontwerp van Menno van Coehoorn werd tussen 1700 en 1752 de stad van een nieuwe verdedigingsgordel voorzien, bestaande uit 14 bastions, 6 ravelijnen en 19 lunetten. Bij een zware beschieting in 1747 werd het zuidoostelijke deel van de stad verwoest. De wederopbouw geschiedde met behoud van het oude stratenplan. De militaire functie en het regelmatige strijdgewoel had echter een negatieve invloed op de handelsrelaties. Innundaties van het omringende gebied en het wegtrekken van de bevolking deden de regionale marktfunctie inkrimpen. Anderzijds werden de lokale handel en nijverheid op peil gehouden ten tijde dat garnizoenen de stad bevolkten. De hierboven geschetste omstandigheden brachten met zich mee dat de stad zich tot het midden van de vorige eeuw niet uitbreidde. Blijkens de plattegronden van Braun en Hogenberg (ca.1600), Blaeu (1649) en de kadastrale minuut (ca.1830) is echter ook de interne ruimtelijke structuur aan weinig veranderingen onderhevig geweest.

Een vergelijking tussen de plattegrond van Blaeu en die van Hattinga (1747) leert dat tussen deze twee tijdstippen de markt verkleind is door het bouwen van huizen voor de St. Gertrudiskerk. In 1752 werd een bestaande ruimte achter deze kerk door het afbreken van enkele huisjes vergroot en benut als paradeplaats. Dit plein verloor onlangs de herinnering aan Bergens militaire functie door een omvorming tot winkelgebied. Ook de Koornmarkt werd aanvankelijk voor militaire doeleinden gebruikt; de kazerne aan dit plein werd in 1969 afgebroken. Een nog tastbare herinnering aan de 18de eeuwse militaire functie van de stad vormt het gebouw van de Militaire Provoost uit 1783 aan de Potterstraat.

Op de kadastrale minuut blijken de restanten van de voormalige Martinuskapel op de hoek van de Wouwsestraat en de Blauwe Handstraat te zijn afgebroken. De daardoor ontstane ruimte bestaat nog als tuin voor het voormalige Gouveneurshuis uit 1771.

De kadastrale minuut levert ten opzichte van de oudere plattegronden eveneens een afwijkend beeld op in het havenkwartier. Hier blijkt de bebouwing zich geïntensiveerd te hebben doordat de achtererven bebouwd zijn geraakt. Ook is aan het westelijk deel van de zuidelijke havenkade bebouwing tot stand gekomen.

De ontploffing van een kruitmagazijn in 1831 heeft de verwoesting van een groot deel van de huizen aan de Rijkburen-, Lieve Vrouwe- en Moergrebstraat tot gevolg gehad. Deze straten dragen nu dan ook in het bebouwingsbeeld een sterk 19de eeuws karakter.

De bebouwing in de stad onderging in de 19de eeuw een uitbreiding met enkele omvangrijke bouwwerken: in de jaren 1827-29 werd de Onze Lieve Vrouwe Hemelvaartskerk gebouwd op een terrein gelegen tussen de Grote Markt en de Potterstraat. In 1838 werd aan de Minderbroederstraat het Catharinagesticht gebouwd; dit complex breidde zich in de 20ste eeuw uit tot bijna het gehele blok tussen Minderbroeder-

straat, St. Catharinaplein, Geweldigstraat en Klaverstraat. Aan de Lindebaan verrees in 1841 de omvangrijke ijzergieterij van de firma Asselbergs. Deze reeds jaren leegstaande bebouwing is onlangs afgebroken. De gehele zuidelijke zijde van de Gouden Bloemstraat werd in de 90-er jaren van de vorige eeuw bebouwd met een hofjesachtig complex bejaardenwoningen.

Een ingrijpende verandering van het stadsbeeld vormde de afbraak van de omvangrijke vestingwerken, die als een nauw keurslijf door de stad werden ervaren. De afbraak, tussen 1867 en 1882, maakte aan de zuidzijde van de stad, waar een droge gracht had gelegen, direkt al een nieuwe bestemming mogelijk. Naar een ontwerp van F.W. Van Gendt werd hier een stadsuitleg gerealiseerd die, hoewel ruimer van opzet, qua verbinding met de oude stad en beloop van de straten zo goed mogelijk aansloot op de bestaande structuur. Aan de noordzijde van de stad vormde een natte gracht een zekere belemmering om direkt tot een nieuwe invulling te komen.

De parkaanleg die hier ontstond heeft later voor een deel weer moeten wijken voor verkeersvoorzieningen. Slechts één ravelijn is in de parkaanleg behouden gebleven: men had het water uit de gracht op dit punt nodig voor de doorstroming van de Grebbe.

Na de ontmanteling heeft zich op verschillende punten in de periferie bebouwing ontwikkeld, waarbij de gevelwanden "naar buiten" gekeerd werden. Het sterkst is deze ontwikkeling te zien aan de zuidzijde van de stad, waar de uitbreiding geënt was op bestaande lijnen.

De aanleg van het station (1863) oostelijk van de stad is eveneens van invloed geweest op de uitleg van de stad. Blijkens de plattegrond uit de gemeenteatlas van Kuyper (1875) was de Stationsstraat een van de eerste bebouwde straten buiten de binnenstad.

Een ingreep aan het begin van deze eeuw (1908) vormt de afbraak van de bebouwing tegen de zuidelijke toren van de bewaard gebleven middeleeuwse Lieve Vrouwepoort. Uit verkeersoogpunt werd de straat langs de poort omgelegd.

Nadat in de stedelijke economie van de 18de en de 19de eeuw de visserij een betrekkelijk belangrijke plaats had ingenomen, kwam aan het eind van de 19de eeuw een (hernieuwde) industriële ontwikkeling in het havengebied op gang. De havenactiviteiten werden echter steeds grootschaliger en raakten ten gevolge daarvan steeds verder van de stad verwijderd. Dit was mede de aanleiding tot het dempen van de binnenzijde van de oude haven in 1951. Later werd de havenbuurt ook structureel losgemaakt van de oude stadskern door de aanleg van een brede rondweg.

DE OMGRENZING

Ofschoon in de stad ten gevolge van een aantal recente ingrepen op sommige plaatsen verstoringen zijn opgetreden, is de structuur in vergelijking met de reeds genoemde historische stadsplattegronden nagenoeg ongewijzigd gebleven. In verband daarmee omvat het aanwijzingsvoorstel de gehele stad binnen de voormalige verdedigingswerken, volgens een lijn die loopt via de Westersingel, Noordsingel, van de Rijtstraat, St. Josefstraat, Kloosterstraat en Koepelstraat

en vervolgens om het Havenkwartier via de van Konijnenburgweg, de Rijtuigweg en de percelen ten noorden van de Molenbergstraat-Artilleriestraat.

Binnen de omgrenzing zijn tevens opgenomen de Stationsstraat en een gedeelte van de Antwerpsestraat, omdat daar in de 19de eeuw een bebouwingsbeeld is ontstaan van een stedenbouwkundige waarde, die het rechtvaardigt ook deze stadsdelen bij het beschermde gebied te betrekken.

De in de tweede helft van de 19de eeuw naar plannen van F.W. van Gendt tot stand gekomen stadsuitleg aan de zuidzijde van de stad, sluit welliswaar goed aan bij de oorspronkelijke middeleeuwse stadsplattegrond, maar het bebouwingskarakter bezit onvoldoende kwaliteit om in dit kader een bescherming krachtens de Monumentenwet te rechtvaardigen.

1.110519056008

STRUKTURELE EN
VISUELE KENMER-
KEN

Zoals reeds vermeld, is het stratenpatroon sinds de middeleeuwen nagenoeg ongewijzigd gebleven. Het belangrijkste en meest kenmerkende element hiervan wordt gevormd door de centraal gelegen Grote Markt en de radiaalsgewijs daarop toelopende hoofdstraten, waaraan van oudsher de belangrijkste functies geconcentreerd zijn geweest. Dit is nog af te lezen aan de bebouwing: de grootste concentraties monumentale bebouwing bevinden zich langs de Hoogstraat, Markt, Fortuinstraat, Steenbergsestraat, Lieve Vrouwestraat en Zuivelstraat.

De bebouwing langs de hoofdassen bestaat voornamelijk uit drie bouwlagen met een kap, soms afgewisseld door twee bouwlagen met een kap. Ten gevolge van de vaak hoge begane grondlaag doen zich echter nergens grote verschillen in bebouwingshoogte voor. Vaak is de derde bouwlaag als ondergeschikte verdieping half in de kap ondergebracht.

In de overige straten is het stadsbeeld hoofdzakelijk van waarde vanwege de historische bebouwingsschaal; de concentratie aan monumentale bebouwing is doorgaans geringer. De bebouwing bestaat hier voornamelijk uit twee bouwlagen, incidenteel afgewisseld door één of drie lagen, met een kap. Naar de periferie toe wordt het stadsbeeld over het algemeen wat minder homogeen; de historische waarde van de individuele panden en de uniformiteit in perceelbreedte, goothoogte e.d. nemen naar de rand toe geleidelijk af. Wel zijn overall in de stad de kenmerken van de historische bebouwingsstructuur, voor zover die bepaald worden door in één voorgevelrooilijn gelegen aaneengesloten bebouwing, de parcelering en de massa en schaal van de bebouwing, waardevol te noemen. Voor een volledig overzicht van de historische waarde van de verschillende straatwanden wordt verwezen naar de kaartbijlage (kaart nr. 114^{II}).

Op enkele plaatsen hebben recente ruimtelijke ingrepen de historische structuur aangetast, zoals een flatgebouw aan de Schoolstraat, het winkelcentrum ten oosten van de St. Gertrudiskerk, de bebouwing op de hoek St. Annastraat-Kortemeestraat en de storende

verkeersdoorbraak ter plaatse van de Onze Lieve Vrouwepoort met de nieuwbouw in die omgeving. Ten gevolge van deze doorbraak vormt de poort nog slechts een (fraaie) visuele afsluiting van zowel de Lieve Vrouwestraat als de Rijkebuurtstraat. Ze accentueert de overgang in visuele zin tussen de oude stad en het Havenkwartier, maar vormt niet langer een verbindend element daartussen.

De reeds eerder opgenoemde hoofdstraten worden gekenmerkt door een enigszins gekromd beloop, dat -evenals bij de haven het geval is- een boeiende ruimtewerking tot gevolg heeft. Als meest karakteristieke stedelijke ruimtes kunnen worden genoemd de Haven/Spui/Rijkebuurtstraat, de Steenbergsestraat/Fortuinstraat, de Grote Markt/Zuivelstraat, de Hoogstraat met z'n relatief hoge panden en de Stationsstraat. Ook zijn de torens van de St. Gertrudiskerk, de OLV Hemelvaartskerk en de Markiezenhof het vermelden waard, die in diverse doorzichten in de gehele stad markante herkenningspunten vormen. Van de pleinen heeft de Grote Markt verreweg de meeste allure; het St. Catharinaplein heeft aan de oostzijde aan waarde ingeboet door de gebouwen van het St. Catharinacomplex en de Koornmarkt mist ten gevolge van de aanleg van een plantsoen aan de noord-oostzijde en de tuinmuur van het St. Gertrudishofje aan de westzijde een besloten stedelijk karakter.

De ligging van de stad op een zandrug is nog op een aantal plaatsen in de stad herkenbaar. Te noemen zijn bijvoorbeeld de hoogteverschillen in de Potterstraat, de Steenbergsestraat en de Dubbelstraat en in mindere mate de Zuivelstraat.

Van de gedempte haven is alleen het oorspronkelijke beloop van de kademuur nog herkenbaar in het dwarsprofiel. De geleiding van de ruimte is echter niet langer passend te noemen, omdat de aan weerszijden ingeplante bomenrij "in het water" terecht is gekomen.

De panden in de stad zijn over het algemeen gemiddeld drie venstertraveën breed. In de hoofdstraten komen daarmee afgewisseld ook wel panden van vijf traveën breed voor. Kenmerkend is dat de verticale raamopeningen op regelmatige tussenafstanden in dezelfde verticale assen boven elkaar zijn geplaatst. Door de vaak wisselende goothoogtes van de afzonderlijke panden wordt de historische parcelering benadrukt en ontstaat een zeer afwisselend beeld.

De meeste panden hebben lijstgevels en een schilddak met de nokrichting loodrecht op de straat, af en toe afgewisseld met zadeldaken evenwijdig aan de straat. Als dakbedekking komen overwegend rode gebakken pannen voor. Kenmerkend voor het bebouwingsbeeld van Bergen op Zoom is de 19de eeuwse indruk van het geheel: er komen naar verhouding zeer veel gewitte (of in een lichte tint geschilderde) en gepleisterde gevels voor. Ook vele architectonische ornamenten zoals gootlijsten en raamomlijstingen dragen hiertoe bij. Eveneens komen naar verhouding vrij veel vroeg 20ste eeuwse panden voor, die over het algemeen qua architectuur goed in het totaalbeeld harmoniëren. Opvallend zijn de twee hoge panden op de hoek van de Steenbergsestraat met de Lieve Vrouwe- en de Kortemeestraat, die in samenhang met het gekromde beloop van deze straat de krui-

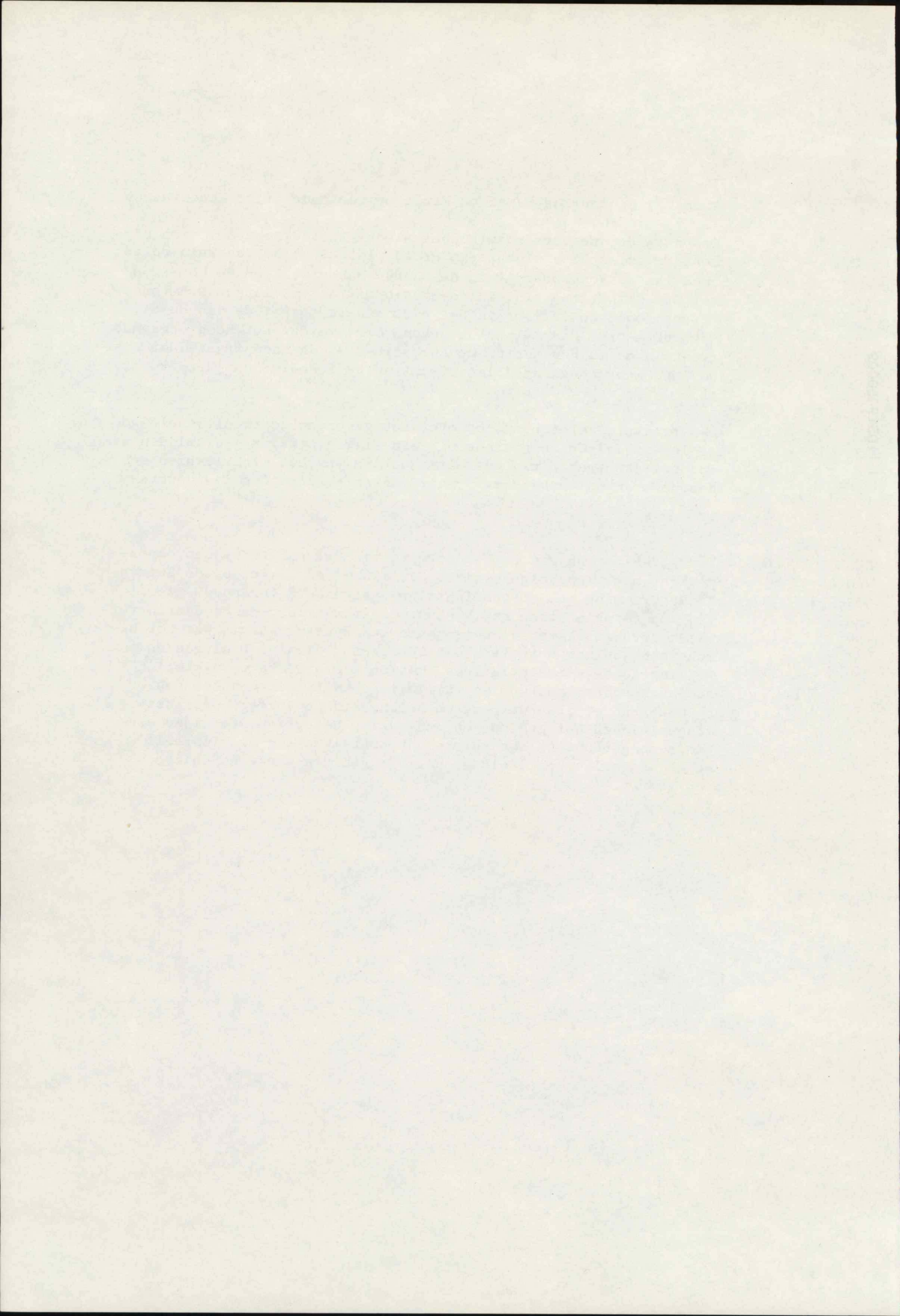
sing bij benadering vanaf de Markt op boeiende wijze accentueren.

Groen in de openbare ruimte komt slechts sporadisch voor; een bijzondere rol spelen slechts de grote plataan en de voortuin op de hoek van de Wouwsestraat en de Blauwe Handstraat en de bomen op het St. Catharinaplein, in de Stationsstraat en langs de haven. Verder komen bomen voor in het park aan de oostzijde van de St. Gertrudiskerk. Een markant gegeven vormt verder het hoog opgaande groen in de tuinen achter de Kerkstraat en de Hoogstraat, dat over de hoge muur langs de Keizerstraat en de Schoolstraat heen te zien is.

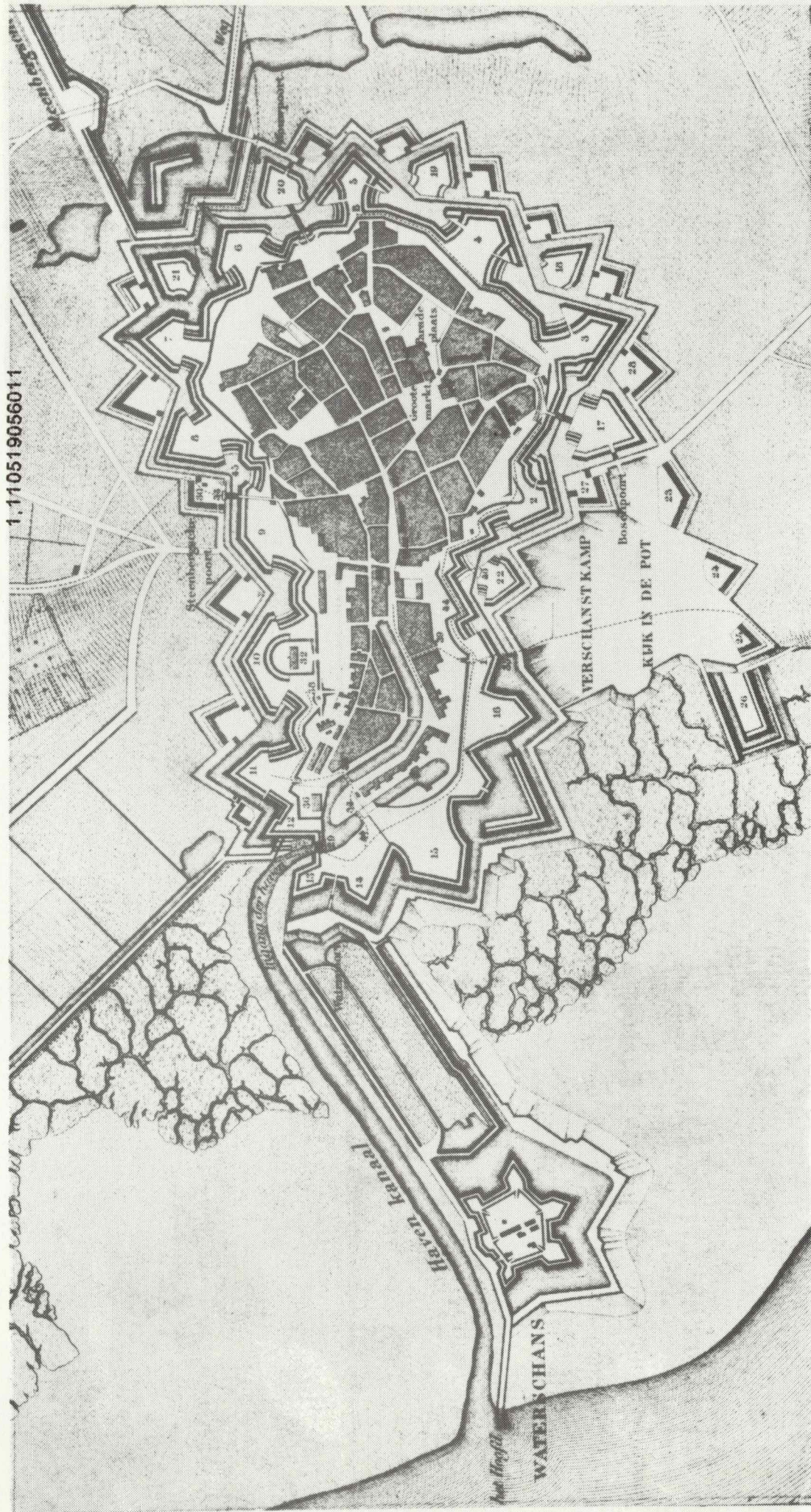
De straatprofielen bezitten over het algemeen de traditionele geleiding in drieën, bestaande uit een rijweg met aan weerszijden afzonderlijke trottoirs, met uitzondering van het winkelgebied ten noorden van de Grote Markt, waar fantasiebestrating is toegepast.

RECHTSGEVOLG
VAN DE BE-
SCHERMING

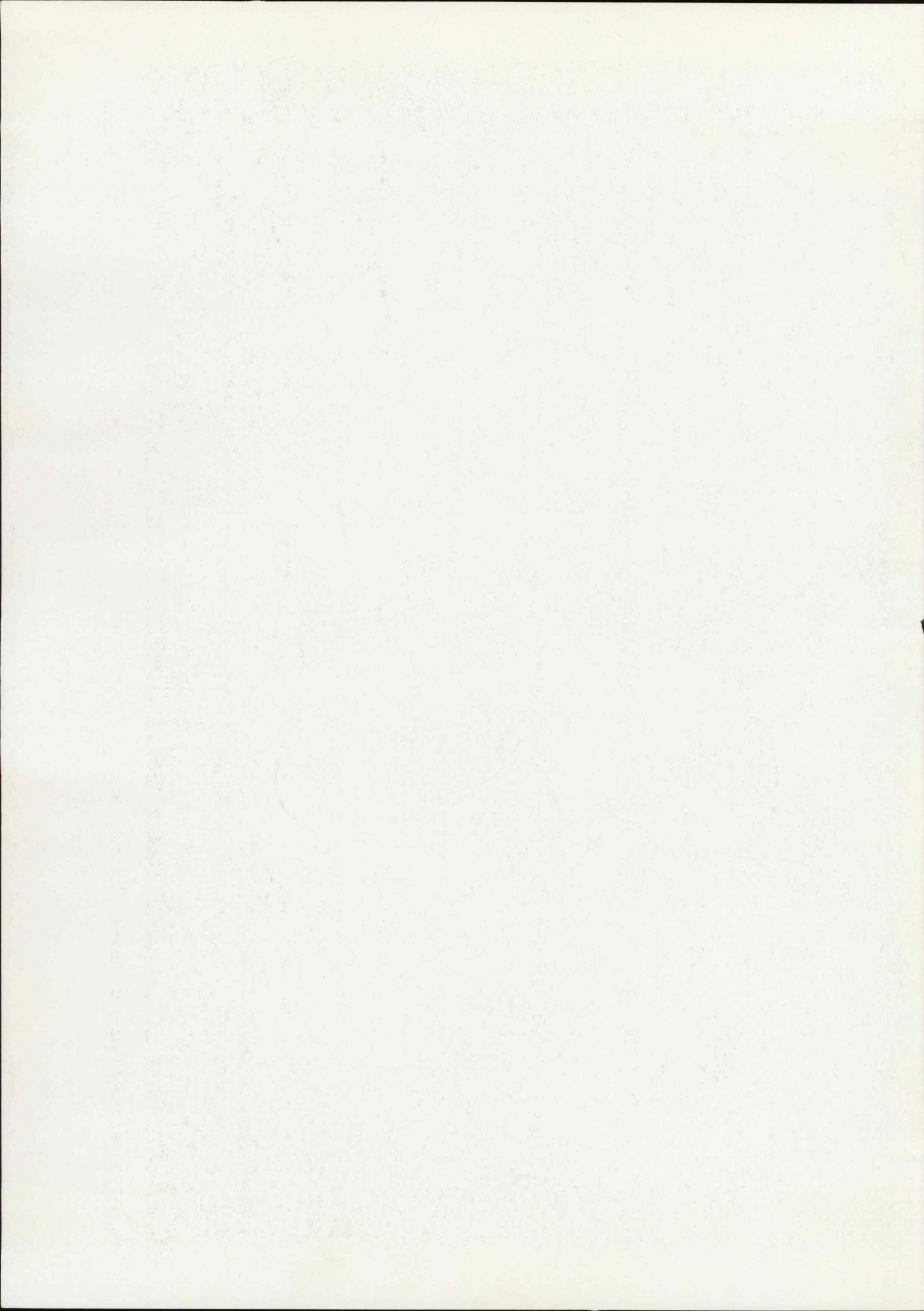
Ter effectuering van de bescherming van het aan te wijzen stadsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 5 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan vastgesteld worden. De toelichting op de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht en de daarin vermelde structurele en visuele kenmerken kunnen daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

1.110519056010

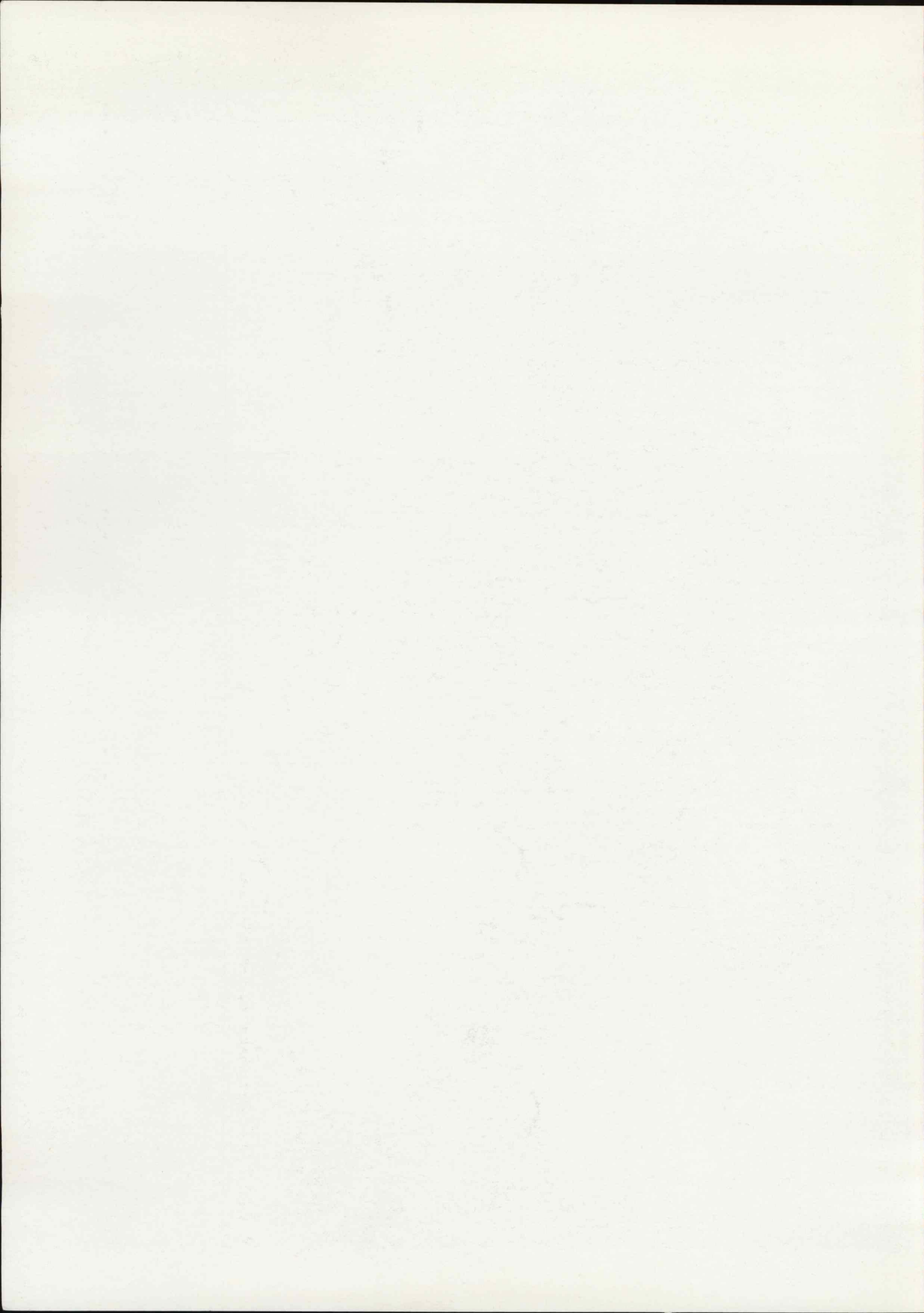
BERGEN OP ZOOM, plattegrond omstreeks 1800.

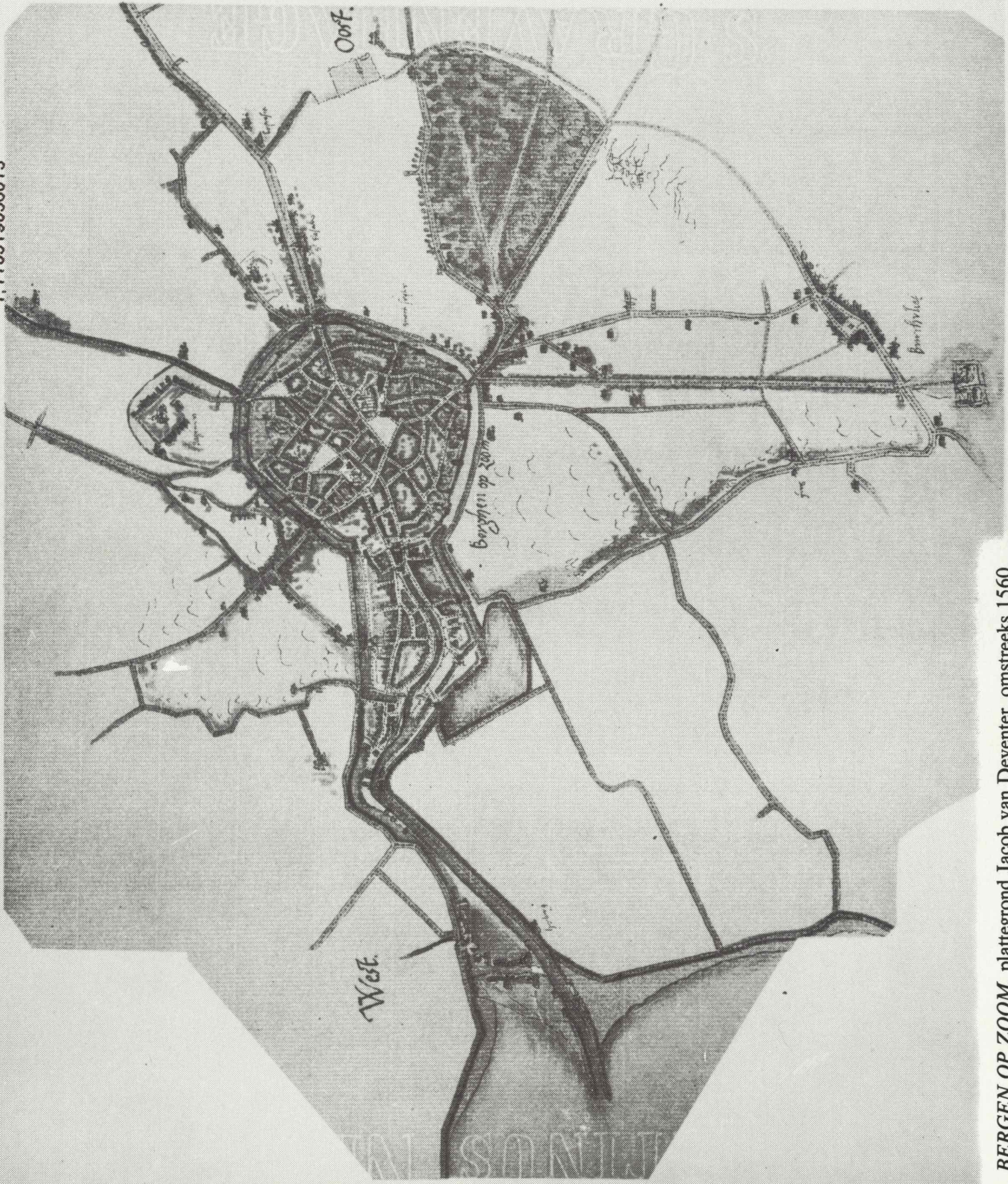

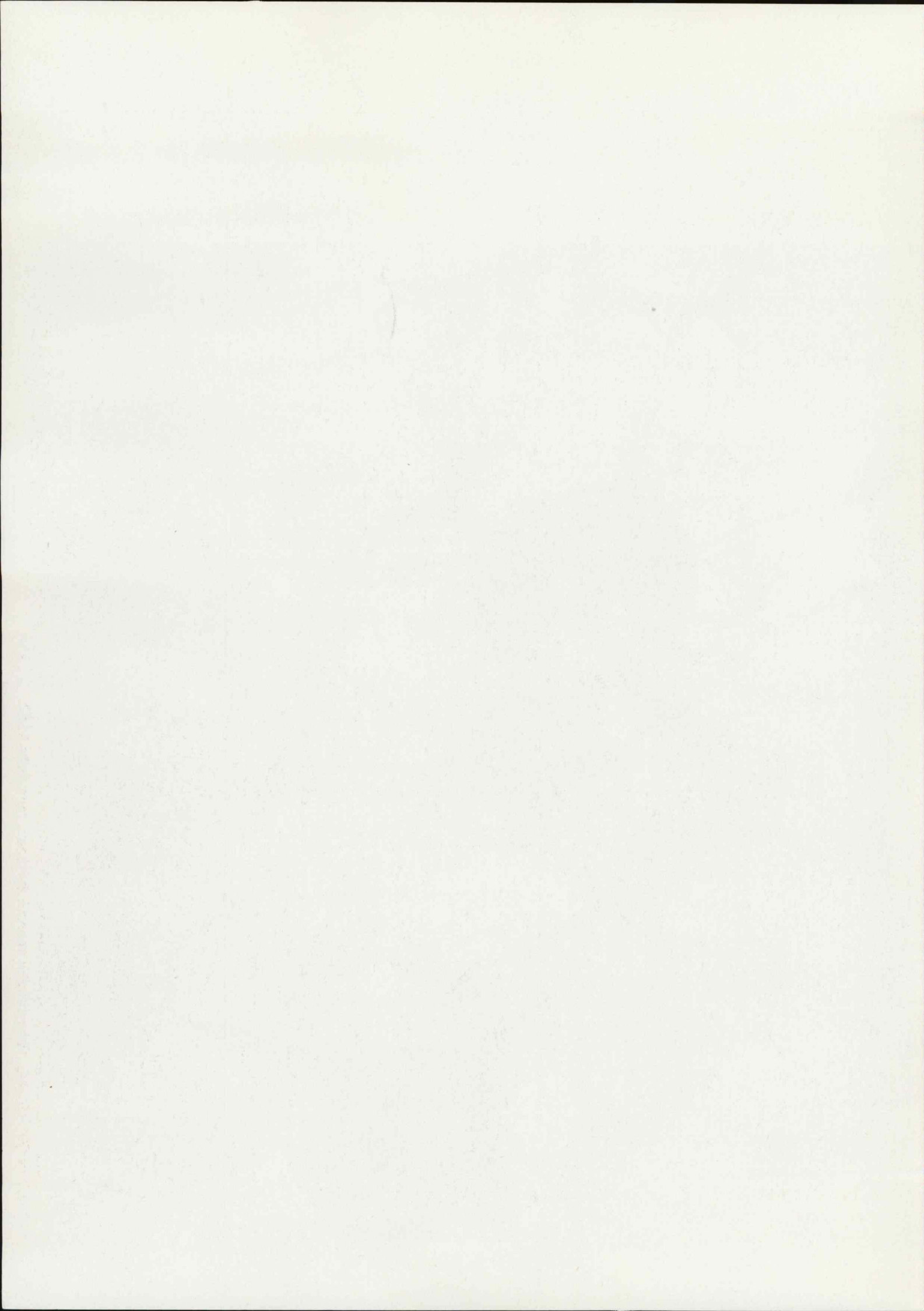

1.110519056012

BERGEN OP ZOOM, maquette van stad in de 18e eeuw.

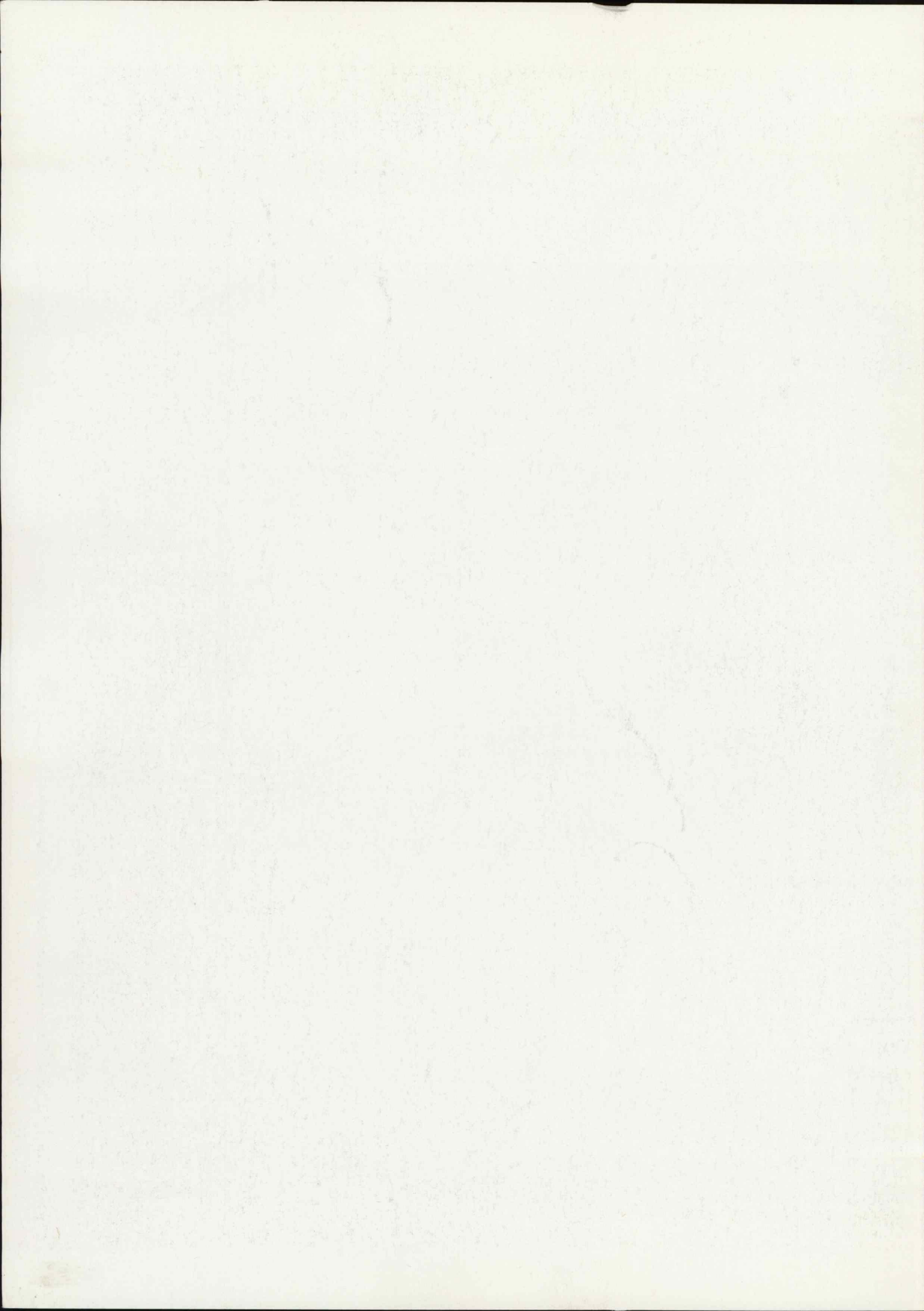
1,110519056014

BERGHEN OP ZOOM

- 1. S. Lambertuskerk
- 2. S. Petruskerk
- 3. S. Janskerk
- 4. S. Margarethakerk
- 5. S. Catharinakerk
- 6. S. Janskerk
- 7. S. Janskerk
- 8. S. Janskerk
- 9. S. Janskerk
- 10. S. Janskerk
- 11. S. Janskerk
- 12. S. Janskerk
- 13. S. Janskerk
- 14. S. Janskerk
- 15. S. Janskerk
- 16. S. Janskerk
- 17. S. Janskerk
- 18. S. Janskerk
- 19. S. Janskerk
- 20. S. Janskerk
- 21. S. Janskerk
- 22. S. Janskerk
- 23. S. Janskerk
- 24. S. Janskerk
- 25. S. Janskerk
- 26. S. Janskerk
- 27. S. Janskerk
- 28. S. Janskerk
- 29. S. Janskerk
- 30. S. Janskerk

BERGEN OP ZOOM, plattgrond van Joh. Bleau, omstreeks 1650.

1.110519056015

FOTOKOPIE

BERGEN OP ZOOM, kadastraal minuutplan, omstreeks 1830.

